

Maar zoals het spreekwoord al zegt: 'Wie niet waagt, wie niet wint.' Een klein beetje extra opletten kan een spectaculaire ontdekking tot gevolg hebben!

K-D Dijkstra & Vincent Kalkman
Oude Rijnsburgerweg 38
2342 BC Oegstgeest
Telefoon: 071-5170678

Literatuur

- ABBINGH, G., 1997. Op zoek naar de Noordse glazenmaker in Drenthe. NVL-nieuwsbrief 1(3):3.
- DINGEMANSE, N.J. & V.J. KALKMAN, 1997. Het onderscheid tussen *Aeshna subarctica* Walker en *Aeshna juncea* (L.) in Nederland. Brachytron 2(1): 35-39.
- GEISSEN H.-P., 1997. Die Asiatische Keiljungfer *Gomphus flavipes* Charpentier - Larvenfund im Mittelrhein bei Koblenz (insecta: Odonata) Fauna Flora Rheinland-Pfalz Beiheft 22.
- GRIFFIOEN, R., & K. UILHOORN, 1997. Herontdekking van een populatie Noordse winterjuffers in de Weerribben. NVL-nieuwsbrief 1(3):4-5.
- KETELAAR, R., 1996. Kort verslag van het *Aeshna subarctica* zoekweekend. Libellennieuwsbrief 4(4).
- NIEHUIS, N. & E. SCHNEIDER, 1997. Nachweis von *Gomphus flavipes* (Charpentier) in Hessen (Anisoptera: Gomphidae). Libellula 16(3/4) 203-205.
- REDER, G., 1997. Erster Nachweis von *Gomphus flavipes* (Charpentier) in Rheinland-Pfalz (Anisoptera: Gomphidae). Libellula 16(3/4): 199-202.
- VANDERHAEGHE, F., 1997. Is *Coenagrion scitulum* (Gaffelwaterjuffer) terug te verwachten in België? Gomphus 13(3): 65-71.

Inventarisatieverslagen Tieneke de Groot

Vanaf mei 1995 inventariseer ik voor Natuurmonumenten de grotere terreinen op de aanwezigheid van libellen. In de wintermaanden schrijf ik rapporten over mijn inventarisaties. Deze rapporten zijn te bestellen door een briefje te schrijven naar Natuurmonumenten, sekretariaat O&B, Postbus 9955, 1243 ZS 's-Graveland. De kosten zijn f12,50 per rapport.

1995:

Libellen in het Vechtplassengebied. Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland; 61 pp. plus een kaartenbijlage.

1996:

Libellen bij Natuurmonumenten. Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland; 54 pp.

Libellen in de Wieden. O&Brapportnummer 97 01. Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland; 67 pp plus een kaartenbijlage.

1997:

De libellenfauna van het Fochteloërveen. O&Brapportnummer 97 12. Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland; 66 pp.

De libellen van Botshol, Naardermeer en Nieuwkoopse

Plassen. O&Brapportnummer 97 30. Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland; 51 pp. plus een kaartenbijlage.

De libellenfauna van het Zwanenwater en Duin & Kruidberg. O&Brapportnummer 97 48. Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland; 19 pp.

1998:

De libellenfauna van Berkenheuvel. O&Brapportnummer 98 01. Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland; 44 pp.

Tieneke de Groot
Simon Bolivarstraat 89
3573 ZK Utrecht
Telefoon: 030-2721351

Verslag van de lezingen van de Libellenstudiedag 1998 te Utrecht

Op 14 maart j.l. was de Libellenstudiedag, voorafgegaan door de jaarlijkse ledenvergadering van de NVL. De dag werd gehouden in het CSB zalencentrum te Utrecht. De studiedag bestond uit een drietal lezingen.

Libellen in Zeeland - Richard Witte

Richard beet de spits af met een lezing over een van de minst gewaardeerde libellengebieden in Nederland. Veel mensen verwachten weinig te vinden in deze provincie, omdat er veel brak oppervlaktewater voorkomt. Richard begon de lezing met te laten zien waar in Zeeland zoet en waar brak water voorkomt. Brak oppervlaktewater ontstaat in de (laaggelegen) zeekleigebieden door aanvoer van zout kwelwater. Eenvoudigweg kan worden gezegd dat de middendelen van de Zeeuwse eilanden brak zijn. Zoet water komt door de afwezigheid van zout kwelwater voor op de hoger gelegen gronden. Die gronden bestaan uit dekzand (het Zuiden van Zeeuws Vlaanderen) of duingebieden (de koppen van Schouwen, Noord Beveland en Walcheren, dus eveneens zandgrond). Daarna ging hij in op de voorkeur van verschillende soorten libellen en juffers voor de beide typen oppervlaktewater. Daaruit bleek dat de afkeer van libellenonderzoekers voor brak water deels onterecht is: Lantaarntje (*Ischnura elegans*) en Paardenbijter (*Aeshna mixta*) bijvoorbeeld toonden geen voorkeur voor zoet water maar kwamen gewoon overal voor. Zelfs zeer brak water was voor deze soorten geen probleem. De Blauwe glazenmaker (*Aeshna cyanea*) en Kleine roodooijuffer (*Erythromma viridulum*) toonden een lichte voorkeur voor zoet water maar werden toch ook in of bij brak water teruggevonden. De Grote keizerlibel (*Anax imperator*) eist daarentegen zoet water. Tenslotte ging Richard nog in op enkele bijzondere soorten: De Bandheidlibel (*Sympetrum pedemontanum*) werd in Zeeuws-Vlaanderen gevonden bij ondiep, stromend water met een open vegetatie. De Zuidelijke glazenmaker (*Aeshna affinis*) is al een aantal jaar gevonden op de

Noordpunt van Walcheren, in een vrij open, nat grasland bij de duinen. Zeker bewijs is er nog niet maar het is waarschijnlijk dat deze soort zich er voortplant. De Vuurlibbel (*Crocothemis erythraea*) heeft eveneens een plekje gevonden in Zeeland. Hij houdt van ondergedoken vegetatie en veel geknikte stengels die hij als uitzichtplek kan gebruiken.

Veranderingen in de libellenfauna van het Fochteloërveen - Tienieke de Groot

Tienieke vertelde over dit hoogveengebied van 1600 Ha op de grens van Drenthe en Friesland. Dit gebied heeft in het verleden aardig te lijden gehad onder de menselijke activiteit. Een deel van wat nu een beschermd natuurgebied is, is gebruikt als vloeivelden voor een aardpelmeeffabriek. Een ander deel is tot het begin van deze eeuw gebruikt voor de boekweitverbouw. Daar veengrond nogal drassig is was het nodig om grondwater snel af te voeren om het gebied voor landbouw geschikt te maken. Daar zijn de nodige waterwerken voor gegraven. Als gevolg leed het hele gebied onder verdroging.

In 1982 inventariseerde Leo Beukeboom het gebied. Daarna zijn er grootschalige maatregelen genomen om het gebied te herstellen. Dijkjes werden aangelegd om waterafvoer te stoppen, door maaien en afvoeren van het maaisel werd verarming bereikt. Er is dus sinds 1982 heel wat veranderd, het veengebied is natter, voedselarmer en zuurder geworden. Het werd kortom tijd om te kijken wat er aan de libellenfauna was veranderd. Om optimaal te kunnen vergelijken probeerde Tienieke in 1996 Leo Beukeboom's onderzoeksmethode zo nauwkeurig mogelijk te herhalen. Dat lukte niet helemaal, omdat bijvoorbeeld een aantal plekken niet langer droog stonden en daardoor onbereikbaar waren, maar al met al kon ze toch een goede vergelijking maken. Zo werden er een aantal nieuwkomers gevonden. Dit waren de Vroege glazenmaker (*Aeshna isosceles*), Grote keizerlibel (*Anax imperator*), Platbuik (*Libellula depressa*) en Zwervende heidelibel (*Sympetrum fonscolombii*). Van de zuurminnende soorten waren er een aantal vooruitgegaan, zoals de Maanwaterjuffer (*Coenagrion lunulatum*), Venglazenmaker (*Aeshna juncea*) en Noordse witsnuitlibel (*Leucorrhinia rubicunda*). Een aantal andere soorten waren juist achteruit gegaan, zoals de Gewone pantserjuffer (*Lestes sponsa*), Watersnuffel (*Enallagma cyathigerum*), Venwitsnuitlibel (*Leucorrhinia dubia*), Variabele waterjuffer (*Coenagrion pulchellum*) en Geelvlakheidelibel (*Sympetrum flaveolum*).

De veranderingen in de biotopen zijn ook vastgesteld. Zo zijn de arealen van ondiepe veenmoswateren en onbeschutte wateren groter geworden. Het areaal vennen en wijken is niet veranderd. De pH en EGV (maat van de hoeveelheid opgeloste zouten in het water) zijn omlaag gegaan.

Achter de Oostgrens - Reinhard Jödicke

De Duitser Reinhard Jödicke vertelde over de libellenfauna aan de andere kant van onze oostgrens. De nadruk lag op de soorten die bij ons zeer zeldzaam of zelfs als uitgestorven zijn. Deze soorten blijken soms nog best dicht bij ons voor te komen. De lezing bestond uit een indrukwekkende lijst soorten met bijbehorende verspreidingskaarten. Daarbij besprak hij ook de tendens om al of niet zwerfneigingen te vertonen, of om het leefgebied uit te brei-

den. Zo noemde hij de Vogel- (*Coenagrion ornatum*) en Mercurwaterjuffer (*C. mercuriale*), die samen op ongeveer 80 km van onze oostgrens voorkomen. De Kanaaljuffer (*Cercion lindenii*) wordt steeds noordelijker gezien, vaak in gezelschap van de ook daar steeds algemener wordende Kleine roodoogjuffer (*Erythromma viridulum*). Deze uitbreiding is in Duitsland al noordelijker dan in Nederland. Langs de Elbe is vrij recent een populatie van de Rivierrombout (*Gomphus flavipes*) gevonden en ook bij Bremen en langs de Rijn is hij nu aangetroffen. De Noordse glazenmaker (*Aeshna subarctica*) komt vrijwel op elk hoogveen ten oosten van Nederland voor. Op 90 km vanaf Nederland bewoont de Zuidelijke bronlibel (*Cordulegaster bidentata*) kleine beekjes die water aanvoeren vanuit de bergen. De Beekoeverlibel (*Orthetrum coerulescens*) komt met een kleine populatie ten oosten van Drenthe voor. De Bandheidelibel (*Sympetrum pedemontanum*) is vanuit het oosten tot bij Twente opgerukt, maar nog niet erg talrijk. De Kempense heidelibel (*Sympetrum depressiusculum*) heeft drie redelijk bestendige populaties in oude visvijvers, die droogvallen in de winter.

Daarnaast zijn er toch ook nog wel soorten zeldzaam in aangrenzend Duitsland, hoor. Zo zijn de Hoogveen- (*Somatochlora arctica*) en Gevlekte glanslibel (*S. flavomaculata*) ook daar zeer zeldzaam. De Donkere waterjuffer (*Coenagrion armatum*), Kleine tangenlibel (*Onychogomphus forcipatus*), Tweevlek (*Epithea bimaculata*), Zuidelijke heidelibel (*Sympetrum meridionale*) en Oostelijke (*Leucorrhinia albifrons*) en Sierlijke witsnuitlibel (*L. caudalis*) zijn recent niet meer gevonden. De Dwergjuffer (*Nehalennia speciosa*), tenslotte, is uiterst zeldzaam geworden in Noord-Duitsland. De plaats van de enige populatie wordt angstvallig geheim gehouden...

Antoine van der Heijden

Korte terugblik NVL-larvehuidjesdag, Amsterdam

Op zondag 8 maart hield de NVL haar tweede larvehuidjesdag. Na het succes van vorig jaar kon een tweede studiedag immers niet uitblijven. Rienk Geene, medewerker van AquaSense, was onze gastheer voor deze dag. Er was koffie en thee en een afhaal- en terugbrengservice van en naar station Amsterdam Muiderpoort. Kortom de dag was uitstekend verzorgd!

's Ochtends hebben we eerst een rondje gemaakt om te horen waar ieders belangstelling naar uit ging. De dag stond in dat opzicht helemaal open. Hierna gingen de vijftien NVL'ers uiteen in een groepje 'Sympetrum' en een groepje 'Coenagrionidae'.

De Coenagrionidae-groep begon met het bekijken van de verschillen tussen Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*) en Variabele waterjuffer (*C. pulchellum*). Ondanks het feit dat beide algemeen zijn in Nederland, staan er in de literatuur nog geen duidelijke kenmerken waarmee je de larven(huid-